

door dr. M. A. M. Klompé

Dr. M. A. M. Klompé is minister van Staat en oud-minister van CRM. Zij is voorzitter van de Nationale Unesco Commissie en bekleedt verschillende functies in kerkelijke organen.

Reactie op het rapport-Donner

Mijn commentaar op het rapport van de commissie-Donner zal kort zijn. De tijd tussen de ontvangst van het rapport en het inleveren van een tekst, was zeer kort, met name als men denkt dat het Kerst- en Nieuwjaarstijd was.

Daarom is hetgeen nu volgt een strikt persoonlijke reactie. Er was geen gelegenheid tot raadpleging van anderen, en de verschillende commissies, waarin ik zitting heb, worden dus met mijn reactie niet gecommiteerd laat staan gecompromitteerd.

Een paar opmerkingen vooraf:

Mijn compliment voor de eenvoudige en zeer leesbare stijl, waarin het rapport is geschreven. Dat doet weldadig aan naast alle jargon-verhalen over dit thema. Weldadig vind ik ook, dat de lezer niet met vele bijbelteksten om de oren wordt geslagen. Niet dat ik de bijbel niet van geweldige betekenis vind, maar in discussies is er te veel mee geschermd, zozeer zelfs, dat degenen, die niet bereid zijn bepaalde strategieën te volgen, het verwijt krijgen hun evangelie niet goed te kennen, m.a.w. dus ook geen goede christenen te zijn. Wij hebben hier echter te maken met een politiek stuk.

Nog enige korte reacties:

— Onder II. 'Kernbewapening; effect en risico' wordt er gesproken over de

huidige vrede. Deze wordt geen 'aan-trekkelijke' vrede genoemd. Ik vind dat geen goede uitdrukking. Er is helemaal geen vrede. Ook niet een onaantrekkelijke, er is een afwezigheid van oorlog op wereldniveau, niet eens op regionaal of plaatselijk niveau, maar op wereldniveau is er afwezigheid van oorlog, en men kan dus niet spreken over een onaantrekkelijke vrede.

— Sommige constateringën worden niet van voorbeelden voorzien. In de eerste paragraaf van II. 'Kernbewapening' wordt gesteld, dat er vele veranderingen zijn geweest, waarvan sommige goede, maar andere zeer diep te betreuren waren, doch waar de wereld niets aan kon doen. Het zou van betekenis zijn als men hier voorbeelden had gegeven. Waar denkt men aan?

Aan Praag '68? Of aan het Amin-effect? Aan Vietnam? Of aan zware schendingen van mensenrechten, overal in de wereld? Aan mensenrechtenschendingen proberen wij namelijk wel iets te doen en soms met succes. En ook in dezelfde alinea is er geen uitleg, waarom als de nucleaire bedreiging *vandaag* verdween *morgen* reeds de grootst mogelijke onzekerheid uit zou breken.

Dit lijkt wel erg op doemdenken.

Tenslotte:

- De definitie van wat politiek is, wordt onder VI. 'De omwegen van de politiek' wel zeer éénzijdig gesteld. 'Politiek is *nu eenmaal* een noodverband om met conflicten en tegenstellingen te leven, die (nog) niet op te lossen zijn.' Politiek is ook de activiteit om wetten en regels tot stand te brengen, die nationaal en internationaal voorzieningen scheppen, die het welzijn van het mensdom kunnen bevorderen. Wel is het heel dikwijls zo, dat men in de politiek moet kiezen tussen het meerdere en het mindere kwaad. Zelden tussen goed en kwaad, maar het is meer dan noodverbanden leggen.

Maar dit is maar wat klein grut in de marge.

Wat mij te doen staat is, meen ik, drie vragen te beantwoorden, al zijn die mij niet expliciet gesteld.

1. Heeft de commissie voldaan aan haar opdracht?
2. Heeft de commissie vermeden zelf een standpunt in te nemen?
3. Wat vind ik tenslotte zelf van deze problematiek?

ad 1.

De commissie had als opdracht, een discussiestuk van analytische aard op te stellen, waarin wordt ingegaan op de standpunten welke in het CDA aan de dag tre-

den ten aanzien van de problematiek van de kernbewapening, en op de gevolgen, die daaraan verbonden zijn.

De belangrijkste factoren, welke in de bewapenings- c.q. ontwapeningsdiscussie relevant zijn, zullen worden aangeduid. Aldus de opdracht.

Men kan zich afvragen of deze opdracht niet te beperkt is geweest. Bij de reacties zal men de opdracht wel in het oog moeten houden om niet de commissie te verwijten, dat zij haar werk niet goed heeft gedaan. De commissie mocht niet meer doen, maar het zou mij niet verbazen als men in den lande met enige teleurstelling er van kennis neemt, dat deze werkgroep nauwelijks definitieve richtlijnen voor de partij heeft mogelijk gemaakt. Dat neemt niet weg — voor zover ik kan overzien — dat de belangrijkste standpunten wel zo objectief mogelijk zijn weergegeven. Hoevel, met twee uitzonderingen.

- De kanttekeningen bij het atoompacifisme doen m.i. niet geheel recht aan de atoompacifisten, alsof deze mensen onder het motto: 'ik weet het ook niet precies, ik kan het niet overzien' etc. in onzekerheid dan maar zeggen 'dit is ontoelaatbaar'. De atoompacifist zal zich denk ik in dit deel van het rapport niet herkennen.

- Vervolgens wordt onder 2a gesteld, dat zij, die pleiten voor eenzijdige stappen, op het standpunt staan, dat wanneer zij bij de NAVO-partners geen gehoor en begrip vinden, zij zich dan moeten losmaken van de NAVO. Welke groepen nemen dit standpunt in? M.i. het IKV en Pax Christi, die pleiten voor 'de kernwapens weg uit Nederland, *zeker niet*. Integendeel, voor zover mij bekend, putten zij zich uit om — tegenover hen, die het met hun strategie niet eens zijn o.a. ook omdat onze invloed in de NAVO hierdoor verzwakt zou worden — duidelijk te maken, dat wij wel degelijk

onze invloed in de NAVO behouden kunnen, gezien ook het belang van de geografische ligging van Nederland etc. etc.

Ik heb deze opvatting dan ook alleen horen verluiden in sommige kringen van de PvdA en meer links gerichte politieke partijen, maar niet bij mensen die zich tot het CDA bekennen. Een probleem blijft wel hoe iemand, die zich atoompacifist noemt, voorstander kan zijn van het lidmaatschap van de NAVO. Men aanvaardt dan toch de bescherming van de atoomparaplus. En er zijn leden van de vredesbewegingen, die overtuigd atoompacifist zijn.

ad 2.

Onder V. stelt de commissie dat het niet haar taak is een keuze te maken voor de partij. Dat doet zij dan ook niet, tenminste, zij stelt geen tekst voor, die in het verkiezingsprogramma zou moeten belanden, maar keuzen doet zij wel. Een paar voorbeelden slechts.

Onder 3. bij 'de andere standpunten' komt de uitspraak 'daarom is het zedelijk af te raden en politiek verwerpelijk om als land, als partij of als Kerk(en) een houding van individuele afzijdigheid of onthouding aan te nemen of aan te bevelen'. Dat is m.i. een duidelijke keus.

Een tweede voorbeeld — onder V. 'In welke richting' — lees ik: 'dat het atoompacifisme geen uitgangspunt kan zijn voor de politiek'. Ook dit is een duidelijke keus.

Er mag aan de commissie echter geen verwijt worden gemaakt, dat men toch quasi adviserend bezig is geweest, ook al is men het met deze adviezen niet eens. Ik heb in de afgelopen jaren geen geschrift onder ogen gehad, waarvan de auteurs niet vanuit een bepaalde denkwereld opereerden. De geschriften van het IKV, van Pax Christi en van de Hervormde Kerk zijn

daar duidelijke voorbeelden van. Dat geldt evenzo voor veel artikelen en reacties in kranten en tijdschriften van aanhangers van de harde lijn. Het kan waarschijnlijk ook nauwelijks anders. De mensen brengen toch zichzelf mee in het werk.

ad 3. Wat vind ik zelf?

Ik deel het uitgangspunt van het rapport, dat het kernwapenvraagstuk niet op zichzelf staat, dat haast maken met de oplossing van het kernwapenvraagstuk betekent haast maken met de oplossing van andere, nog veel moeilijker, en tenminste even pijnlijke vraagstukken.

Daarbij kan dan o.a. gedacht worden aan verdere éénwording van Europa, aan betere samenwerking met de ontwikkelingslanden, aan een rechtvaardige wereldorde, economisch en politiek etc.

Ik deel ook de opvatting, dat wij het verste komen door waar mogelijk in bondgenootschappelijk verband te opereren.

Ik ben voorts van mening, dat zuiver éénzijdige ontwapening niet zal leiden tot terugdringen van het kernwapen en bevordering van de vrede.

Laat ik vooropstellen, dat ik niet uitgestreden ben met mijzelf en heen en weer geslingerd word op een aantal punten, niet op alle. Ik geneer mij daar niet voor. Het is de spanning tussen wat je in je hart graag zou willen, nl. geweldloosheid en waarvan je verstand en ervaring zeggen: het leidt niet tot het doel dat je je stelt, nl. terugdringen van kernwapens.

Als christenmensen ligt het voor de hand, dat geweldloosheid en afkeer van afschrikkingsevenwicht, ons het meeste liggen. Maar wij staan nu eenmaal in een wereld, waar het kwaad nog een grote invloed heeft. Er zijn geen structuren op wereldniveau, die uiting zijn van gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de veiligheid van allen en het bevorderen van vrede. De Verenigde Naties functioneren

door de houding van zowel het Oostblok als het Westen in dit opzicht *niet*. Men klampt zich nu eenmaal krampachtig vast aan eigen zeggingsmacht en soevereiniteit. Het zou zeer zinvol zijn als de Kerken zich eens inspanden om hun leden aan de hand van het evangelie duidelijk te maken, dat het overtrokken en nog toenevende nationalisme in al onze landen in wezen strijdig is met het evangelie, daar het voorbijgaat aan en geen rekening houdt met onze gezamenlijke verantwoordelijkheid als mensen voor elkaar.

Atoompacifisme

Hiermee bevind ik mij in een verscheurde situatie. Als ik er ja tegen zeg, is de consequentie, dat m.i. Nederland de NAVO moet verlaten. Als land het atoomwapen afzweren, betekent, geen bescherming willen van de atoomparaplus. Deze consequentie gaat mij tot mijn verdriet nog te ver. Aan de andere kant is natuurlijk het gebruik van het atoomwapen een onmogelijke zaak. Het gaat dan immers om de vernietiging van de schepping.

Als ik alleen maar aan mezelf hoefde te denken, dan wist ik het wel. Maar als men in politicus beslissingen moet nemen waarvan de gevolgen diep ingrijpen in het leven van je volk, dan ligt dat anders. Dan moet er gewogen worden tussen de kansen voor en tegen om te komen tot werkelijke terugdringing van het kernwapen.

Ik zie echter — vanuit de politiek gedacht — geen bijdrage aan werkelijke terugdringing van het kernwapen door los van onze bondgenoten te gaan opereren.

Eenzijdige stappen

Deze sluit ik in principe niet uit onder een tweevoudige voorwaarde:

-- zij moeten verenigbaar zijn met een geoorloofde en doelmatige bescherming van eigen veiligheid en

— ook een uitnodiging inhouden tot een positieve reactie welke voor werkelijke ontwapening nodig is. (Zoals de RK bisschoppen van Nederland in hun verklaring van 1976 over bewapeningswedloop en ontwapening schreven.) **Hierin ben ik het dus met het rapport niet eens.**

Dan komt de vraag of ik de éézijdige stap van het IKV, Pax Christi en de Hervormde Kerk nl. 'kernwapens uit Nederland' kan volgen. Dat kan ik niet, dat heb ik vanaf het begin van de campagne in 1977 direct publiekelijk gezegd. Ik geloof er niet in, dat *deze* stap — alleen door Nederland gezet — de terugdringing van het kernwapen zal bevorderen. Afschrikkingsevenwicht en kernwapendreiging komen voort uit wantrouwen tussen volken. Aan de oorzaken van dat wantrouwen moet op internationaal vlak worden gewerkt. Dat gebeurt met het IKV-voorstel niet.

Daarnaast zijn er wat de slogan 'de kernwapens Nederland uit' betreft nog veel vragen, die geen bevredigend antwoord krijgen:

- Wie maakt uit of er een verantwoorde respons komt van de andere zijde?
- Verwacht men deze respons in het licht van de gebeurtenissen in Afghanistan en Polen?
- Wat gebeurt er met ons legerkorps in Duitsland, wordt dat gedenucleariseerd? Wat is dan nog de waarde van de verdediging daar etc., wordt het teruggetrokken? Wat is de consequentie voor onze inbreng in NAVOverband?
- Als de nucleaire wapens richting Duitsland gaan hoe stelt men zich dan voor dat de Russen daar op reageren? Ontspannend zal het toch niet werken?
- Onderschat men niet het gevaar, dat er een directorium van de drie grote mogendheden in Europa zal komen?

En zelfs een Europese nucleaire macht?

Zo kan men nog wel even doorgaan. Reeds in 1977 heb ik bepleit om de gedachte van denucleariseren internationaal te maken. Allereerst via kerkelijke kanalen en vredesbeweging en daarnaast via de politiek.

Ik geloof dus niet in dit voorstel van het IKV, al ben ik mij bewust dat de provocerende werking van de slogan de discussie heeft losgemaakt en dat is een goede zaak.

Wat mij verdriet is dat geloofsgenoten, die deze strategie *wel* aanhangen, van mening zijn dat men deze slechts mag verwerpen als men een ander voorstel er tegenover stelt dat beter is en dat men zich anders niet keert tegen de atoombewapening. Dat gaat mij te ver. Men mag iemand, die overtuigd is dat het plan verkeerd zal uitpakken, niet dwingen dit plan aan te hangen. Dat wordt gebrek aan respect voor de eigen verantwoordelijkheid van de ander. Naar de alternatieven voor éézijdige stappen moeten wij blijven zoeken. Ik heb daarvoor ook nog niet de oplossing. Sommige éézijdige stappen zijn overigens ook door Nederland al genomen, te denken is o.a. aan de houding tegen de neutronenbom, tegen de nuclearisering van de 155 millimeter artillerie, en het verzet tegen de stationering van NAVO kruisraketten in Nederland (dec. '79) maar wij zijn er in het totaal nog lang niet uit.

De 'harde lijn'

Het is na het voorgaande wel duidelijk, dat die lijn mij niet ligt. Overigens: in de kanttekening bij de harde lijn staat iets wat mij wel erg ongenueanceerd lijkt. Ik citeer:

"Inderdaad moet het westen op zijn hoede blijven en zich niet voor de gek laten houden, maar het moet wel een houding aan-

nemen, die ook de ander toelaat zichzelf te zijn en te blijven".

Mijn vraag is: geldt dit ook voor de schending van de mensenrechten in Oost-Europa?

Wat moeten wij doen?

Vanuit de gedachte, die ik in het begin van dit artikel onderschreef, nl. dat het kernwapenvraagstuk in breder verband moet worden gezien, zie ik ook voor ons land activiteiten om intensiever te gaan werken aan de oorzaken van het wantrouwen van de volkeren onderling. Ook een klein land kan stootkracht ontplooiën, zeker als men met meerdere kleine landen gezamenlijk zou kunnen optreden.

Ik denk aan de volgende terreinen:

- met **overtuiging** onze gemotiveerde stem in de NAVO laten horen;
- activiteit ontplooiën in het kader van de slotakte van Helsinki, met name volgens de derde 'mand' intensieve uitwisseling van mensen op allerlei terreinen bewerkstelligen.
- hard werken aan een veel hechter Europa — economisch en politiek;
- hard werken op wereldniveau aan de totstandkoming van een rechtvaardiger wereldorde, waarin de derde wereld hen toekomend medebeslissingsrecht krijgt in economische, sociale en politieke vragen;
- hard werken aan een veel intensievere voorlichting van de bevolking over deze hele problematiek; niet alleen zoals het rapport aan het eind van V. schrijft: versterking buiten de ministeries en de krijgsmacht, want de wetenschap doet dit met verschillende instituten reeds lang.

Toch zou het CDA weer de plannen moeten oppikken voor een nationale commissie bewustwording-veiligheid (NCV). Jaren geleden — tijdens het kabinet-Den

Uyl — is dit plan ontworpen door Pax Christi, IKV en enige andere terzake kundigen. Het is echter door de regering in de la gelegd. Gezien het grote belang van de materie zou de regering er alles aan gelegen moeten zijn hiervoor geld te reserveren.

Tot slot

Terecht stelt het rapport, dat er van twee kanten geworsteld wordt met het geweten. Wij leven in een verscheurde situatie en het is goed ons dat te realiseren. Geen van beide kampen kan het eigen standpunt hard maken. Bij beide zitten onbekenden, speculaties en sommige eenzijdigheden. De Kerken hebben de plicht de richting aan te geven waarin — ethisch gezien — de politiek moet gaan. Het is aan degene, die in de politiek de beslissingsverantwoordelijkheid heeft om reke-

ning te houden met het woord van de Kerk. Dit moet hij of zij echter afwegen tegen de gegevens en het inzicht waarover hij/zij beschikt. Trachten daarbij zo dicht mogelijk het ethisch ideaal te benaderen, is dan de opgave.

De Kerken moeten er dan ook wel op wijzen, dat het wederzijds verketteren niet juist en niet christelijk is.

Ziehier enige eerste reacties over een problematiek, die ons aller aandacht dringend nodig heeft en die pas naar een oplossing toe zal groeien als alle betrokkenen in wederzijds respect elkaar bevragen en samen in vertrouwen zoeken naar nieuwe wegen.

